

Люлька О. О.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

ДЕЯКІ ЗМІНИ ДІЄСЛІВНИХ КАТЕГОРІЙ У ТЕКСТАХ АНГЛІЙСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Автор статті аналізує особливості метафоризації через використання метонімічних дієслівних засобів. Простором для такого аналізу є окремі тексти художнього дискурсу. Функціональна категоризація виступає важливим процесом, на якому базується такого роду аналіз. Це обумовлено тим фактом, що процес зміни категорії дієслів відбувається в момент зміни первинного системного значення. Існує певний ряд ситуацій, коли таке значення реалізується під час зміни ситуації, позначеної дієсловом.

Ключові слова: англійське дієслово, метафорична реалізація, художній дискурс, когнітивні моделі, метонімія.

Постановка проблеми. Загальновідомим є той факт, що когнітивні моделі – це ті структури, завдяки яким відбувається категоризація інформації. На цьому твердженні базується велика кількість сучасних досліджень. Загальні процеси категоризації базуються на цій ідеї. Таким чином, вона є одним із основних понять когнітивної лінгвістики. Поняття категоризації існує для того, щоб визначити загальні принципи процесу пізнання. Крім того, цей термін пояснює принципи формування знань та подальші маніпуляції з цими знаннями і їхнього вираження за допомогою мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес світового пізнання характеризується наявністю процесу категоризації. У зв'язку з цим, відбувається поділ об'єктів реальності на різні групи і підгрупи. Існують дві основні групи: природні та семантичні. Природні групи вміщують в собі ті об'єкти, що сприймаються чуттєво. Семантичні групи містять в собі об'єкти, які сприймаються когнітивно або концептуально. Згідно з цим у свідомості формується певна категоризація. Дослідженню такого роду питань присвятили свої праці такі вчені, як Н. Д. Арутюнова, М. А. Журина, О. І. Глазунова, В. І. Карасік, Г. Г. Слишкін, В. Л. Наєр, Г. Л. Самосудова, Т. Г. Скребцова, Г. Г. Слишкін, В. Н. Телія та інші.

Постановка завдання. Інформація про всесвіт розділяється на мовну і немовну групи. У цьому випадку, увага приділяється мовній групі, як місцезнаходженню мовних одиниць та їх значень. Процес збереження мовних одиниць відбувається за принципом категоризації. Спираючись на це

можна говорити про те, що феномен мови також є об'єктом категоризації. Це означає, що мовна група поділяється на менші підгрупи, такі як лексичні та граматичні. Метою є детальний аналіз специфічних особливостей категоризації англійських дієслів через процес метонімізації у текстах художнього дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Мовні одиниці категоризуються за певними рівнями. Одним за цих рівнів є функціональний. Функціональна категоризація є співвіднесенням слова з певною лексико-граматичною категорією. Вона являє собою взаємодію між граматичною та лексичною категоризаціями. Такого роду взаємодія реалізується у процесі побудови речень-висловлень і передачі певного змісту. Така взаємодія відбувається за рахунок трьох принципів. Першим принципом є принцип актуалізації. Другим принципом є принцип перекатегоризації. Третім є принцип полікатегоризації. Під принципом актуалізації розуміється актуалізація прототипічних характеристик певної категорії. До такої категорії на системному рівні належить мовна одиниця. До принципу перекатегоризації можна віднести зміну початкового системного значення та реалізацію прототипічних ознак іншої категорії. До принципу полікатегоризації відносимо одночасну актуалізацію прототипічних ознак декількох категорій.

Системна категоризація містить у собі такі види, як лексична, граматична. Лексична категоризація одиниць мови являє собою розподілення на тематичні класи. Граматична категоризація одиниць мови являє собою поділення на

лексико-граматичні категорії. Згідно з цим, при використанні мовних одиниць у мовленні відбувається передача конкретних змістів, а не загальних понять концептів. Слід також зазначити, що у такому процесі відбувається активізація певного концепту в залежності від того системного значення слова, що було використане. У такому випадку забезпечується формування і розуміння потрібного змісту. Процес формування змісту існує для того, щоб забезпечити взаємодію граматичного значення з лексичним.

Структуралізація активізованого концепту відбувається завдяки граматичному значенню. Конкретна змістовна частина може бути виділена завдяки лексичному значенню. У процесі використання лексичних одиниць у мовленні може відбутись співвідношення граматичного або лексичного значення з елементом принципово іншої категорії. Така категоризація відбувається саме в момент використання слова у мовленні. Іншими словами, вона відбувається під час формування змісту вираження. Така категоризація називається функціональною [2, с. 91].

Варіювання категоріального значення англійського дієслова у художньому дискурсі обумовлене його метонімічним використанням. Такі дієслова при лексико-граматичній категоризації можуть бути поділені на підкласи. До таких підкласів можна віднести наступні: неакціональні дієслова та акціональні дієслова.

Події навколишнього світу можуть бути реалізовані неакціональними дієсловами. У такому випадку вони виражені у вигляді процесів, властивостей, стану чи відношень. Під процесами розуміються певні процеси зміни стану об'єктів. Такі зміни є результатом зовнішньої дії. Під властивостями розуміються ознаки суб'єкту, що впливають з його дій. Під станом розуміються розумові здібності, фізичні, психічні та емоційні стани. Під відношенням розуміються такі ознаки, як партитивність, розбіжності, схожості та відповідність [5, с. 73].

Під акціональними дієсловами розуміються ті дієслова, що виражають певну фізичну дію. Ці дієслова створені для вираження подій. Для таких подій характерними є реалізація конкретної дії суб'єкту (агенсу) над об'єктом (пацієнтом) [5, с. 114]. В результаті такої дії відбувається певна зміна цього об'єкту. До характеристик такого виду дієслів можна віднести динаміку, розвиток тощо. Такі характеристики спричиняють певну активність суб'єкту. До такої активності можна віднести інтелектуальні або фізичні дії, процес ство-

рення або творчості, зміну місця предметів або їхня видозміна, цілеспрямований рух тощо.

Узагальнюючи вищезазначену інформацію, можна дійти висновку, що однією з основних розбіжностей між дієсловами неакціональними та акціональними є параметр активності акціональних дієслів. Вони напряму пов'язані з явищем волевиявлення. Використання такого роду дієслів у текстах англійського художнього дискурсу є демонстрацією наміру персонажу реалізувати певну дію.

При категоризації повнозначних дієслів за ознакою події можна побачити, що акціональні дієслова складають ядро цієї категорії. У свою чергу, неакціональні дієслова виступають у ролі периферії.

Важливою є інформація про те, що вивчення категоріальних значень дієслів на системно парадигматичному рівні є досить умовним. Це пов'язано з тим, що дієслово розглядається як елемент, який характеризується певним категоріальним значенням. Іншими словами, дієслово використовується для позначення певної події зовнішнього світу у найзагальнішому вигляді. Таке дієслово може категоризуватися як дія, процес або стан лише у виразі і лише в залежності від умов та цілей такої інтерпретації.

Центром синтаксичної структури, як правило, визначається дієслівний предикат. Така думка представляє собою вербоцентричний підхід. При такому підході головна роль у формуванні змісту висловлювання належить дієслову. Таке явище обумовлено тим, що дієслово формує зміст виразу та імплікує його структуру, типи і характер його учасників. За допомогою дієслова формується певне уявлення про учасників ситуації або актантів, а також формується розуміння важливих компонентів позначувальної структури діяльності або сір-константів [6, с. 105–107]. Спираючись на вищевказану інформацію можна дійти думки, що дієслово у текстах художнього дискурсу створює каркас майбутнього виразу. Крім того, дієслово наділене здатністю метонімічно відтворювати більш розгорнуті та складні структури людської пам'яті.

Для того, щоб функціонально категоризувати дієслово, необхідно визначити його реальні зв'язки із суб'єктом, об'єктом та іншими елементами речення. Функціональне розуміння англійського дієслова є інтегративним процесом. Цей процес представляє собою взаємодію лексичного та граматичного значень дієслова, структури речення-висловлення, позиції дієслова у такому реченні, контексту та інших складових частин речення. При цьому роль контексту відіграють

граматичні та лексичні значення, які пов'язані з дієсловом.

Метонімічний перенос дієслівних значень може відбуватись за допомогою когнітивно-дискурсивного підходу. Такі переноси реалізуються через пріоритезацію дієслівного функціонування у дискурсі. Механізм метонімічних переносів базується на перекатегоризації. При цьому можливою є актуалізація системного категоріального дієслівного значення. Під час використання останнього актуалізується певний лінгвістичний механізм.

Перший варіант перекатегоризації дієслів під час метонімічного переносу реалізується за допомогою використання не акціональних дієслів з метою передачі акціональних змістів.

Неакціональні дієслова можуть набувати акціонального значення в результаті їхньої перекатегоризації, що пов'язана з актуалізацією прототипічних властивостей акціональності. Вслід за зміною категоріальної функції дієслова змінюється і його граматична форма, лексичні значення актантів і сірконстантів. Такі лексичні значення виконують функцію передачі прихованої категоріальності. З граматичної точки зору, ознака активності представлена граматичними формами прогресиву. Ознака активності може бути виражена граматичними зв'язками з обставинами, які вказують на інтенсивність або намір реалізації дії.

Наступний приклад є демонстрацією зміни категоріального значення не акціонального дієслова:

“Who are they, Robert? I don't understand”, – said Jenifer standing there and looking on the left one which has been dashing around the small garden, jumping over the fences again and again [9, c. 95].

За допомогою дієслова “to dash” (нести) метонімічно позначається така діяльність, яка називається виходячи з того, яким чином вона реалізується як «стрімка реалізація певної дії». Дженіфер у цьому випадку виступає у ролі суб'єкту, що надає характеристики образу реалізованої діяльності. Дієслово “to dash” є неакціональним. Воно концептуалізує подію у вигляді властивості. Вищезазначений приклад є демонстрацією номінації конкретної події як контрольованої та активної. На першу властивість вказує параметр “around the small garden” та дієприкметниковий зворот. На другу властивість вказує безпосередня граматична форма прогресиву. Отже, під дієсловом «нести», що у первинному варіанті розглядається як швидка та випадкова дія, змінює свої властивості у тексті художнього дискурсу. Спираючись на цю інформацію, можна припустити, що

мала місце зміна категоріальної функції дієслова та відбулось функціональне співвідношення дієслова з акціональним класом дієслів.

Результативний вплив на об'єкт є іншою ознакою акціональної категоризації дієслова. Прототипічна перехідна конструкція виступає у якості базового граматичного актуалізатора цієї ознаки. За умови, якщо у початковій формі неперехідне неакціональне дієслово використовується у перехідній конструкції, воно отримує акціональне осмислення. Дієслово набуває ознак перехідності, тобто стає перехідним. Це пов'язано з тим, що об'єктно-направлений характер позначувальної події передбачає агентивний характер суб'єкту. Прикладом такої зміни у тексті художнього дискурсу є процес метонімічного позначення дії через те, як він реалізується.

Another road is short and wide without the blue ceiling covered with purple stars. He should have analyzed the fact that decades of Peter's loneliness had been marked with the creating of purple stars – which his low expression had prattled its letters in drawings [9, c. 124].

Таким чином продемонстровано первинно неперехідне дієслово “to prattle”. Воно штучно вміщено у перехідну конструкцію. Така конструкція не була б штучною для метонімічного осмислення вищезазначеного дієслова. В результаті таких процесів воно набуває перехідного значення, тобто перебуває у взаємодії з об'єктом до моменту його видозміни. За допомогою таких маніпуляцій відбувається актуалізація акціональної властивості конкретного впливу на об'єкт. З огляду на це дієслово набуває акціонального осмислення.

Другий варіант перекатегоризації дієслів під час метонімічного переносу реалізується за допомогою використання акціональних дієслів задля передачі неакціональних змістів. Функціональна перекатегоризація дієслів у напрямі від акціональних до неакціональних може бути актуалізована за умови стилістичного метонімічного використання дієслів. Неакціональна категоризація дієслова визначається відсутністю прототипічних ознак акціональності у функціональному аспекті. Таким чином, для того, щоб «сформувати процесуально-категоріальне значення дієслова, необхідно спочатку актуалізувати суб'єктно-орієнтовну ознаку псевдоактивності» [6, c. 88].

Процесуальні дієслова відрізняються від інших типів неакціональних дієслів. Тією ознакою, що відрізняє процесуальні дієслова від неакціональних, є наявність граматичних форм прогресиву.

Саме граматичні форми прогресиву виступають у ролі граматичних актуалізаторів ознаки псевдоактивності, наприклад:

A car's engine started, he drove. Mary looked back and watched the cool shadowy iron bus stop passing by. Some moments later she mindlessly stared one more time, there was a great forest nearby. The huge lake right in the centre of it flashed before her and was faded away forever [10, с. 164].

Англійські дієслова “to pass” та “to flash” розглядаються в цьому прикладі як акціональні. Такий вид метонімічного переносу характеризується зміщенням перспективи. Автобусна зупинка і озеро є статичними об’єктами. Динаміка реалізована за рахунок руху автомобіля. Суб’єктивно водію ввижається рух навколишнього середовища. Таким чином відбувається актуалізація ознаки псевдоактивності. У тексті художнього дискурсу первинно акціональним дієсловом надає не акціонального змісту той факт, що вищезазначені дієслова характеризують зміну стану неживих об’єктів.

Третій варіант перекатегоризації дієслів під час метонімічного переносу реалізується всередині класу неакціональних дієслів. Певні нестатальні дієслова під час метонімічного використання набувають статального осмислення [7, с. 68]. Визначення категоріального значення статальності відбувається за допомогою ознак не референтної активності суб’єкта і не референтного впливу на об’єкт. Іншими словами, значення статальності виявляється тоді, коли активність суб’єкту і вплив на об’єкт не проявляються у художньому тексті [7, с. 75]. Як правило, категоріальне значення статальності виражається за допомогою дієслів на позначення емоційно-психічного стану суб’єкта. Іноді емоційно-психічний стан суб’єкта може метонімічно виражатись через фізичні чи фізіологічні ознаки. У такому випадку для характеристики емоційно-психічних станів використовуються нестатальні дієслова. Завдяки співвіднесеності емоційно-психічних станів з нестатальними дієсловами відбувається процес набуття категоріального значення статальності, наприклад:

Everyone knows that in that day Joan was happy as a man who wins the lottery. She took the small statue rapidly from George, who remained calm and quiet. George tried his best not to cry. Although he knitted the brows [10, с. 187].

У цьому прикладі англійське дієслово “to knit the brows” вказує на невдоволення і навіть глибокий сум персонажа завдяки метонімічному використанню. Первинне значення такого дієслова

являється властивістю і як результат не є статальним. Ознака статальності у цьому прикладі реалізується через метонімічний перенос.

Під час метонімічного переносу може відбуватися актуалізація системного категоріального значення дієслова. Ця актуалізація реалізується за умови, якщо обидва дієслова (подія-джерело, подія-ціль) метонімічного зсуву належать до однієї категорії. Денотатом дієслова є ситуація, що представлена сукупністю елементів, наявних у свідомості мовця в об’єктивній дійсності та відношення між ними [6, с. 146]. Виокремлення фрагменту ситуації відбувається за умови стилістичного і метонімічного використання дієслова. В результаті, когнітивна модель дієслова будується на принципах певного виду діяльності. Структура будь-якої діяльності має наступний вигляд: джерело, діяльність, засіб, об’єкт, ціль. Усвідомлена або побачена діяльність позначається дієсловом. У ній може фіксуватись один або декілька компонентів загальної схеми. Такі компоненти заміщують уявлення щодо діяльності. При цьому дієслово може містити у собі інформацію про суб’єкт дії, інструмент дії, об’єкт дії тощо. Одна частина фіксована дієсловом, інша виражена імпліцитно. Один із компонентів моделі стає ядром семантики дієслова. Під час використання метонімії можливі зміни у межах ситуацій. Вони можуть бути зміщеними або розширеними, наприклад:

“Why are you so nervous”, chuckled Simon, frightened and trembled as a result of Victoria’s unexpected confrontation [9, с. 109].

Вираз Саймона виділено автором за допомогою дієслова “to chuckle”. Метою такого виділення є намір приховати реальний стан персонажа. Він намагається здаватись розважливим у той момент, коли насправді тремтить у жаху. У цьому прикладі первинне значення дієслова “to chuckle” набуває додаткового значення говоріння у зв’язку з використанням конструкції з прямим мовленням. Таке явище є демонстрацією того, що у цьому випадку має місце розширення меж ситуації або включення нової семантики до первинного значення дієслова.

Висновки і пропозиції. Явище дієслівної метонімії є досить специфічним. Його наявність у текстах художнього англомовного дискурсу базується на функціональній категоризації. Під функціональною категоризацією розуміються процеси актуалізації та перекатегоризації. Перекатегоризація являє собою процес зміни первинного системного значення. Під час метонімічного переносу дієслова починають передавати

акціональний зміст. Іноді можна зустріти у тексті інверсивний варіант метонімічного переносу, коли перекаатегоризація характеризується рухом від акціональних дієслів до неакціональних. Неакціональні англійські дієслова розподіляються на менші підгрупи: статальні та нестатальні дієслова. Нестатальні дієслова можуть

набувати статального осмислення всередині класу неакціональних дієслів. Основи механізмів актуалізації полягають у змінах меж ситуацій, що позначаються дієсловом. У тих механізмах, в яких присутня реалізація системних прототипічних характеристик, відбувається зміна ситуаційних меж.

Список літератури:

1. Арутюнова Н. Д., Журина М. А. Теория метафоры. Москва : Прогресс, 1990. 512 с.
2. Глазунова О. И. Логика метафорических преобразований. Санкт-Петербург, 2000. 190 с.
3. Карасик В. И., Слышкин Г. Г. Лингвокультурный концепт как единица исследования. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики* : сб. науч. тр. / под ред. И. А. Стернина. Воронеж : ВГУ, 2001. С. 75–80.
4. Наер В. Л. Концептуальная и стилистическая метафора: общее и различное. *Вестник Московского государственного лингвистического университета*. Москва, 2003. № 474. С. 3–11.
5. Самосудова Г. Л. Метафоризация концептуальной картины мира и её языковые экспоненты (на примере английских сказок Л. Кэрролла «Алиса в Стране чудес» и «Алиса в Зазеркалье») : дисс. ... канд. филол. наук. Барнаул, 1999. 185 с.
6. Скребцова Т. Г. Когнитивная лингвистика : курс лекций. Санкт-Петербург : Филологический факультет СПбГУ, 2011. 256 с.
7. Слышкин Г. Г. От текста к символу: лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе. Москва : Academia, 2000. 128 с.
8. Телия В. Н. Метафоризация как основной приём создания лексических и фразеологических средств языковой картины мира. *Роль человеческого фактора в языке: язык и картина мира*. Москва, 1987. С. 173–204.
9. Child L. *Killing Floor*. Sydney : Jove, 2006. 424 p.
10. Weldon F. *Female Friends*. Chicago : Academy Chicago Publishers, 1993. 236 p.

НЕКОТОРЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ ГЛАГОЛЬНЫХ КАТЕГОРИЙ В ТЕКСТАХ АНГЛИЙСКОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Автор статьи анализирует особенности метафоризации через использование метонимических средств. Пространством для такого анализа являются отдельные тексты художественного дискурса. Функциональная категоризация выступает важным процессом, на котором базируется такого рода анализ. Это обусловлено тем фактом, что процесс изменения категории глаголов происходит в момент смены первичного системного значения. Существует определённый ряд ситуаций, когда такое значение реализуется при изменении ситуации, обозначаемой глаголом.

Ключевые слова: английский глагол, метафорическая реализация, художественный дискурс, когнитивные модели.

SOME CHANGES OF THE VERB CATEGORIES IN THE ENGLISH LITERATURE TEXTS

The author of this article analyzes features of the metaphorization through the using of metonymic means. The background for such analysis is the different texts of literature discourse. The functional categorization is an important process and a basis for this kind of analysis. This happens according to the fact that the category of the verbs changing process occurs at the moment of the primary system value changing. There are a certain number of situations where such a value is realized while the denoted by the verb situation is changing.

Key words: the English verb, metaphorical realization, literature discourse, cognitive models.